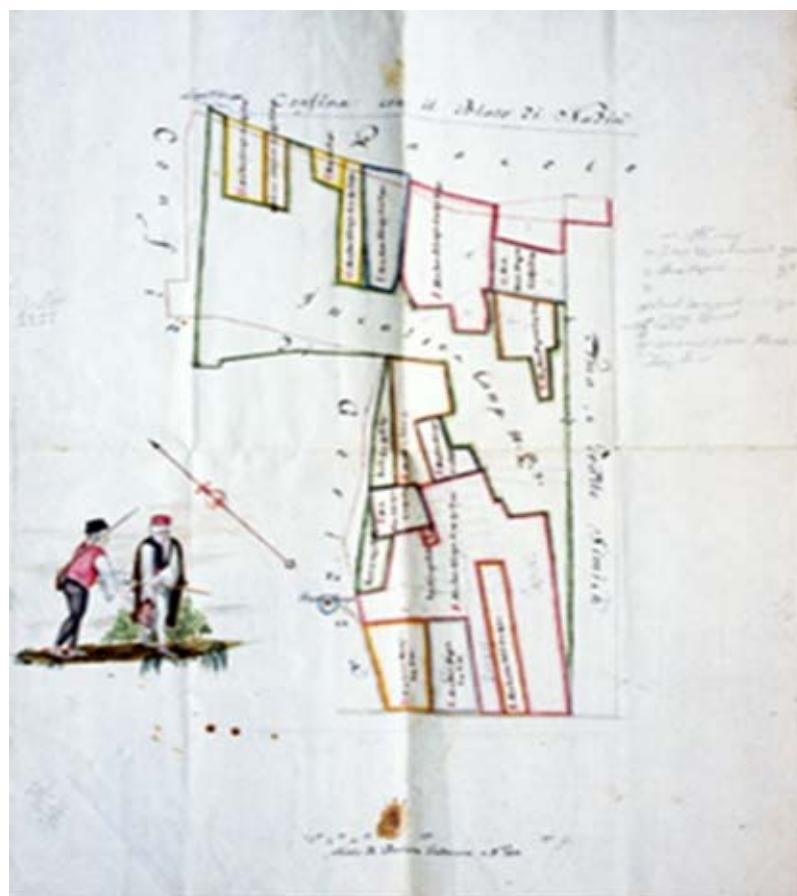

„Krševan d.o.o.“

KATASTAR KULTURNO-POVIJESNE BAŠTINE

*U Parku prirode „Vransko jezero“
i njegovoj okolici*

stručna studija

*Mile Mesić
Siječanj, 2006.*

Lokalni seljaci na Borellijevom imanju (arhiva Borelli)

Kultурно-povijesna baština

Crkva Sv. Ivan, Banjevcici, 11. st.

- 1. Ime i lokacija na karti: Crkva Sv. Ivana krstitelja u Banjevcima - (1)**

Name and location on the map

- 2. Vrijeme nastanka: 12. stoljeće**

Period of origin

- 3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): sakralna**

Purpose of the object (sacral, military, civil)

- 4. Zatečeno stanje lokaliteta:** Objekt je još uvijek u dobro očuvanom stanju, stabilne konstrukcije. Do izgradnje nove župne crkve u neposrednoj blizini u drugoj polovini 20. st. crkva je služila kao župna crkva župe Banjevc. Izvorni crkveni namještaj nije očuvan. Vidljiva je kasnija dogradnja zvonika 16.st. i bočne sakristije iz 18.st. Originalna sakristija u apsidi zazidana je prilikom postavljanja drvenog baroknog oltara kojim je zatvoren prolaz.

Condition of the locality at the time of study

- 5. Prijedlog mjera zaštite:** Nameće se potreba obnavljanja unutarnje i vanjske žbuke te preslagivanja podnih kamenih ploča. Također bi bilo važno izmaknuti zapuštane stare grobnice koje se nalaze neposredno uz objekt posebno ispred ulaza i pročelja.

Suggestion of protection measures

- 6. Program monitoringa utjecaja turizma:** U slučaju povremenog obilaska manjih grupa što se i očekuje, nema opasnosti od štetnih utjecaja na očuvanje objekta.

Monitoring program for the tourism impact

- 7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja**

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Crkva je karakteristična po ojačanom zvoniku, (utvrđi), koji je dograđen početkom 16. stoljeća u svrhu obrane od manjih turskih provala.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Kasnoantička kula „Osridak“

1. Ime i lokacija na karti: kasnoantička kula „Osridak“ – (2)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 4. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): vojna

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Objekt je sačuvan u osnovnom konstrukcijskom obliku otprilike 30 % originalnog stanja. Važna je činjenica da se sav materijal koji nedostaje nalazi razasut uz sami objekt a očuvani dio dostačno upućuje o njegovom originalnom izgledu. Ostaci rimske keramike vide se razasuti po svim padinama brežuljka. S jugozapadne strane nalaze se ostaci s desetak podzidanih obrambenih položaja za strijelce.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Provesti istraživačke rade i rekonstrukciju objekta po pravilima struke, po mogućnosti konzervirati i dijelove pomoćnih objekata. Urediti pristupnu stazu.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Manje povremene grupe posjetitelja ne bi imale štetni utjecaj na očuvanje lokaliteta.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, događaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Objekt je jedina do sada poznata antička utvrda kružnog unutarnjeg presjeka na istočnoj strani Jadrana. Izgrađen je u 4. stoljeću kad se Carstvo ozbiljno organizira za prodore s Istoka. Služio je okosnica kompleksne fortifikacije cijelog brda i kao stalna osmatračnica i zaklon posadi od iznenadnog napada i nevremena. Utvrda je strateški vrlo dobro postavljena, kontrolira prilazni kanjon i osigurava predstražu „refugija“ na Babinom škuju. Ima vizualnu komunikaciju sa susjednim utvrdama na Murteru i Vrgadi.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Mletačka kula „Osridak“

1. Ime i lokacija na karti: Mletačka kula „Osridak“ –(2)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 15. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): vojna

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Objekt je u dosta očuvanom stanju, za pretpostaviti je da je očuvano oko 40% originalnog izgleda utvrde. Ostatak materijala nalazi se u neposrednoj blizini.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Provesti istraživačke radove i izvršiti rekonstrukciju objekta s materijalom koji se nalazi na licu mjesta. Pri tome konzultirati literaturu o sličnim objektima.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Povremeno posjećivanje manjih grupa ne bi imalo negativnih utjecaja

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Objekt je izgrađen kao posljednja crta odbrane od turskih prodora na područje Vranskog jezera i Jadransko more.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Maškovića Han, 17. st.

1. Ime i lokacija na karti: Maškovića Han (3)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 17. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): civilna (svratište, odmorište, rezidencija)

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: lokalitet je sačuvan u odnosu oko 50 % od originalnog izgleda. Vidljivo je da nije dovršen u planiranom obliku i da ima dosta kasnijih nadogradnji koje se lako razlikuju od originala. Obrambeni zidovi prilično su očuvani a kamen koji nedostaje nalazi se naokolo. Od originalne građevinske strukture najočuvaniji dijelovi osim zidina su konaci s istočne strane, glavna zgrada, ostaci zgrada na zapadnoj strani i paviljon po sredini. Očuvano je nekoliko arhitektonskih elemenata islamskog zašiljenog luka i „lukovice“. Na temelju ostataka originalne gradnje moguće je rekonstruirati tlocrt cijelog objekta i namjenu pojedinačnih zgrada.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Provesti manja arheološka istraživanja, izvršiti konzervaciju i rekonstrukciju cijelog objekta što vjernije izvornom obliku. Konzultirati poznatu literaturu o islamskoj litarhitekturi i stručnjake iz toga područja. Revitalizirati objekt što bliže njegovoj prvotnoj namjeni i staviti u funkciju turizma.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Objekt ne bi bio ugrožen turističkom eksploatacijom.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Objekt je financirao i naručio izgradnju Jusuf Mašković visoki dostojanstvenik na turskom dvoru inače rodom iz Vrane. Započet je u vrijeme izbijanja Kandijskog rata i zbog smrti Maškovića nikada nije dovršen. Objekt je raskošan i monumentalan a trebao je služiti kao han i rezidencija Maškovića za stare dane. Radi se o najzapadnijem spomeniku civilne turske arhitekture u Europi. Po konačnom oslobođenju Vrane 1699 godine han je dodijeljen u vlasništvo obitelji Borelli koja s toga mjeseta upravlja cijelim Vranskim feudom od 1752. do 1881. god. g. Do danas u hanu povremeno borave potomci Borellijevih predradnika zahvaljujući čemu je ovaj spomenik očuvan od puno većeg uništenja. Većina oštećenja nastala su paležom objekata koje su izvršili partizani zauzimanjem hana krajem 1944. godine.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Arheološki lokalitet Babin Škoj, od 3. tisućljeća do 16. st.

1. **Ime i lokacija na karti: „Babin Škoj“ – (4)**

Name and location on the map

2. **Vrijeme nastanka: 3. tisućljeće p.n.e. do 16. stoljeće.**

Period of origin

3. **Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): vojna**

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. **Zatečeno stanje lokaliteta:** Na lokalitetu vrlo dugog povijesnog kontinuiteta različite su razine očuvanosti kulturnih slojeva. Kasnoantički obrambeni zid manje je očuvan od liburnskih fortifikacija radi toga što je bolje obradeni antički kamen dugo vremena služio kao izvor gradevinskog materijala. Dio zida uništen je i za proizvodnju kreča u „klačinama“ koje su vidljive uz same zidine i to u novije vrijeme. Naočuvanija je mletačka obrambena stražarnica na južnoj strani otočića.

Condition of the locality at the time of study

5. **Prijedlog mjera zaštite:** Provesti arheološka istraživanja liburnskog i antičkog kulturnog sloja te djelomičnu konzervaciju i rekonstrukciju fortifikacija na mjestima najbolje očuvanih dijelova.

Suggestion of protection measures

6. **Program monitoringa utjecaja turizma:** Turističke grupe bi trebalo dovoditi samo na dijelove na kojima je izvršena konzervacija. Češće hodanje po nekonzerviranim dijelovima ugrozilo bi njihovo zatečeno stanje. Na udaljenije zanimljive točke predlaže se voditi samo povremene ciljane grupe koje imaju izgradeniji odnos prema tim vrijednostima.

Monitoring program for the tourism impact

7. **Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato):** Poluotočić je izvrsno strateški pozicioniran za dugotrajnu aktivnu obranu i smještaj većeg broja lokalnog stanovništva, stoke i zaliha hrane pa je radi toga u gotovo neprekinutoj istoj funkciji u više tisućljeća. Prije prokopa kanala Prosika i spuštanja razine jezera Babin Škoj je kao što mu i toponom kaže bio otočić a što se i danas događa za svake visoke vode.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Mletačka pogranična stražarnica Babin škoj

1. Ime i lokacija na karti: Mletačka pogranična stražarnica – (4)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 16. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): vojna

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Lokalitet ima očuvanu građevinsku strukturu oko 70 % izvornog stanja. Sačuvana je i dobrom statičkom stanju struktura zidova neposredno do krovnog vijenca. Po unutrašnjem oblikovanju vidljivo je u tijelu uzdužnih zidova utora za grede što govori da je prostorija izvorno dvoetažna. Otvor ulaznih vrata je minimalne visine a omanji prozorski otvor ostavljen je samo sa strane prema jezeru. Na sve strane ostavljeni su otvori za puškarnice i nekoliko otvora za manje topove. Cijeli objekt graden je vrlo solidno od priklesanog kamena i jakog vapnenog veziva.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Izvršiti restauraciju i konzervaciju objekta u izvornom obliku i klasičnim materijalima. Postaviti podnu drvenu konstrukciju za prvu etažu i pokriti kupom kanalicom na dvije vode. Unutar obnovljenog objekta postaviti stalnu postavu etnografske zbirke iz ovog podneblja.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Očekivana frekvencija posjetitelja ne bi imala negativnog utjecaja. Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Stražarnica je vrlo vjerojatno izgrađena nakon prve konsolidacije Mletačko-turske granice početkom 16. stoljeća. Poznato je da crta ili državna granica sve do 1699. godine prolazi sredinom Vranskog jezera. Obzirom na vrlo nemirnu granicu i obostrane česte provale na tudi teritorij Mletačka republika gradi cijeli niz takvih objekata na cijelom potezu kopnene granice i to neposredno uz graničnu crtu dok je Turska držala jača zaposjednuta starohrvatska utvrđenja nešto dublje u svom dijelu teritorija.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Mletačka pogranična stražarnica, uvala Prosika

1. Ime i lokacija na karti: Mletačka pogranična stražarnica (uvala Prosika) – (9)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: početak 16. stoljeća.

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): vojni objekt.

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Objekt je u prilično očuvanom stanju, vidljivo je da je originalni pokrov od kupe kanalice ili kamenih ploča u prošlom stoljeću zamijenjen cementom. Sa zapadne strane vidi se promjena u strukturi zida a zna se da je nastala radi rušenja zida prilikom jedne prometne nesreće sedamdesetih godina. Objekt je inače solidne građevinske konstrukcije od priklesanog vapnenca vezanog kvalitetnim vapnenim malterom. U njegovoј neposrednoј blizini nedavno je izgrađena je nezgrapna katnica što je negativan primjer interpolacije novogradnje u zatečenu urbanističku strukturu u ovoj uvali koju je činilo nekoliko težaćkih kućica skromnih gabarita i izgrađenih u tradicijskom stilu.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Restaurirati objekt po uzoru na slične u ovom području i revitalizirati u svrhe turističke infrastrukture Parka prirode.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Ne očekuje se negativan utjecaj turizma.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Početkom XVI stoljeća republika Venecija podiže niz sličnih objekata prema granici s otomanskim carstvom. Ova stražarnica u paru s istom takvom na Babinom škoju branila je prolaz s istočne nesigurne strane prema Modravama (uskoj prevlaci između mora i Vranskog jezera. Do nedavno je objekt služio kao zadružna kuća težaćima s otoka Murtera koji su preko mora svakodnevno dolazili obradivati svoje maslinike i vinograde.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Stari grad Vrana, 10. – 16. st.

Vrana

1. Ime i lokacija na karti: Benediktinski samostan u Vrani - (5)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 9. – 16. stoljeće.

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): prvotno samostan, a u vrijeme turske uprave vojna utvrda.

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Lokalitet je sačuvan u oko 20 % prvotnog izgleda. Njegovo rušenje izvršila je Venecija u doba Kandijskog rata(1645-1669) kad je u sklopu privremenog primirja bila primorana Vranu opet vratiti turcima. Nikada poslije toga tvrdava nije obnavljana bilo za vojnu ili sakralnu funkciju. Možemo reći da se devastacija tvrđave nastavila dolaskom novog stanovništva do današnjih dana jer je velika količina klesanaca poslužila kao gotovi izvor građevinskog materijala. Najbolje je očuvano južno i istočno pročelje obrambenih zidina s jednima od ulaznih vrata. Na temelju očuvanosti završnog vijenca južne fasade moguća je rekonstrukcija cijelog obrambenog zida. Očuvani su i dijelovi samostanske kapele i glavne obrambene kule. Unutarnji raspored objekata teško je ubicirati bez opsežnih arheoloških istraživanja. Cijeli opkop širine tridesetak metara očuvan je u dobroj mjeri oko cijele tvrđave. Sa zapadne strane vidljivi su ostaci razasutih objekata tvrđavskog podgrada.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Potrebno je provesti opsežna arheološka istraživanja, izvršiti djelomičnu rekonstrukciju i konzervaciju svih vidljivih arhitektonskih fragmenata. Očistiti obrambeni opkop, montirati pristupni drveni pomicni most i ponovno navratiti vodu iz potoka Pećina čime bi se u dobroj mjeri povratio originalni izgled i povećala atraktivnost lokaliteta. Obzirom na važnost spomenika na nacionalnoj razini sve

poslove trebalo bi voditi Ministarstvo kulture a izvore finansiranja potražiti u pristupnim fondovima Europske unije. Sve to odnosi se i na tvrđavsko podgrade.

Suggestion of protection measures

- 6. Program monitoringa utjecaja turizma:** U sadašnjem zapuštenom stanju lokalitet ne bi bio prikidan za turističku eksploataciju. Poslije restauracije nije za očekivati negativan utjecaj posjećivanja. Radi kompleksnosti objekta, ovisno o kvaliteti restauratorskih radova potrebno je kontinuirano održavanje cijelog kompleksa

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Tvrđava Vrana „Castrum Aureanae“ spominje se već u IX stoljeću. Pozivajući se na Zvonimirovu krunidbenu izjavu 1076 godine u Solinu možemo tvrditi da se radi o Benediktinskom samostanu koji kralj Dmitar Zvonimir, zajedno s cjelokupnom pokretnom i nepokretnom imovinom, daruje svetoj stolici kako bi Papinski legati za dugo vremena imali osigurani dugotrajni boravak na hrvatskim zemljama. Samostan ovim činom postaje dio Petra naslijeda „Patrimonium Petri“ i uživa papinsku sloboštinu „pontifitiam libertatem“. Templari koji preuzimaju Vranu 1136. godine pa sve do ukinuća reda 1312. godine uživaju papinsku „egzempciju“ i ne podliježu jurisdikciji lokalnih biskupa. Ovaj čin ima izuzetne političke posljedice na daljnji razvoj dogadaja u Hrvatsko-ugarskom kraljevstvu. Vrana tijekom cijelog srednjeg vijeka postaje prvorazredni duhovni i politički čimbenik sve do pada pod tursku upravu 1529 godine. Templari, kao novoosnovani viteški red, u sebi ujedinjuju dva najvažnija idea: vojnički i monaški, uprava im je bila uređena u posve vojničkom duhu a od početka su se odlikovali velikim bogatstvima i hrabrošću. Vranski samostan kao prvi i najugledniji među svima na području kraljevstva uživa pravo jurisdikcije na cijelom području hrvatsko-ugarskog „jezika“. Posebnom Papinskom uredbom ujedinjuje se titula Bana hrvatskog i priora Vranskog pa se na ovome mjestu u istoj osobi u doba glasovitoga Ivana Paližne koncentriira ogromna crkvena, politička i vojna moć. Cijeli opisani državni i politički ustroj bio je proveden radi nadolazeće islamske ekspanzije koja je unatoč svemu zadesila i samu Vranu početkom XVI stoljeća. Važno je reći da je Vrana prvo stalno diplomatsko sjedište Papinskih legata na cijelom slavenskom području a unutar njezinih zidina čuvaju se dugo vremena insignije hrvatskog kraljevstva, radi čega i Koloman 1102 druge godine dolazi na krunidbu upravo u Biograd kao najbližu kraljevsku rezidenciju. Zabilježen je i posjet gradu Vrani Ugarsko-hrvatske kraljice Marije 04. studenoga, 1383. godine skupa s mlađom sestrom Hedvigom kasnije poljskom kraljicom i majkom i kraljicom hrvatsko-ugarskom Elizabetom Kotromanić (sestra bosanskog kralja Tvrtka Kotromanića). Padom pod tursku upravu Vrana nikada više nije povratila niti dio svoje slavne prošlosti, a nasljedna prava nad samostanom i njegovom imovinom pripala su prvostolnici Zagrebačkoj u kojoj se i danas čuvaju poprsja najglasovitijih priora Vranskih Ivana Paližne i Petra Berislavića.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Utvrda „Kličevica“

1. Ime i lokacija na karti: tvrdava „Kličevica“ – (izvan karte)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 14. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): vojna

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Objekt je sačuvan 70% od izvornog izgleda. Obrambene zidine i centralna zasvođena kula sačuvana su gotovo u cijelosti. Unutrašnji objekti za boravak posade i konja znatno su urušeni. Uz samu rječicu, niže u kanjonu vidljivi su elementi koji upućuju da je tvrdava imala vlastitu vodenicu. Preko puta tvrdave, na istočnoj obali kanjona istoimene rječice nalaze se ostaci rimske fortifikacije s mnoštvom fragmenata antičke keramike.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Potrebno je provesti istraživačke i konzervatorske radove. Ukoliko bi se provela rekonstrukcija unutrašnjosti tvrdave objekt bi se mogao revitalizirati. Računajući na blizinu autoceste (oko 300 metara) mogao bi se izgraditi odvojak i odmorište a objekt staviti u funkciju vrhunskog restorana uz stalnu postavu etnografske zbirke. Za rimski lokalitet s druge strane potrebno je provesti opsežna arheološka istraživanja i konzervatorske radove. Pronađene predmete i fragmente moglo bi se izložiti u obnovljenoj tvrdavi.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Na obnovljenom lokalitetu ne bi došlo do negativnih utjecaja ni veće frekvencije posjetitelja.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Tvrđavu je, radi nadolazeće turske opasnosti potkraj 14. stoljeća podigla hrvatska vlasteoska obitelj Kurjakovića. Unatoč protivljenju Venecije Kurjakovići su do kraja 15. stoljeća tvrdavu znatno dogradili i ojačali. Izgradena je visoka kula, stambene zgrade i dvor okružen visokim zidom. Tvrđava je imala kaštelana i vojne zapovjednike. 1509. kaštel je bio u posjedu Ivana Karlovića. Ivan Karlović je posljednji muški izdanak hrv. Velikaške obitelji Kurjakovića iz od plemena Gusića. Rođen je u Udbini 1485. a sahranjen na Medvedgradu 1531. godine. Od 1493 nakon očeve smrti naslijedio županije: Krbavu, Odorje, Hotuču, Lapac i dio Like i naslov kneza krbavskog. 1500. porazio turke kod Gradca (Gračaca), a 1513. kod Dubice.

Hrvatsko-dalmatinsko-slavonskim banom imenovan 1521. god. radi opustošenosti i potpunog osiromašenja svojih posjeda, odrekao se banske časti 1524. Nakon dolaska hrvatskih krajeva pod upravu habsburške monarhije na Cetinskom saboru 1527. podržao izbor Ferdinanda I za hrvatsko ugarskog kralja i iste se godine ponovo prihvatio banske časti a u posjed dobio Medvedgrad, Lukavec i Rakovec. Nakon 1527. i prodora turaka u Liku i Dalmaciju gubi sve svoje nasljedne zemlje. Kako nije imao muškog nasljednika, njegove novostečene zemlje naslijediše njegovi nećaci Nikola i Juraj Zrinski. Zapamćen u predaji moliških Hrvata, njegovih bivših podložnika, kao plemenit i dobar gospodar i beskompromisni borac protiv osmanlija.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Kapelica Svih Svetih, vidikovac Kamenjak

1. Ime i lokacija na karti: kapelica svih Svetih, Vidikovac „Kamenjak“ –(6)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 1995. godine

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): spomen kapelica

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: novogradnja

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Presložiti kamene ploče na krovu u tradicijskom slogu. Kamene blokove na pročelju obraditi „bućardom“.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: nema negativnih utjecaja turizma.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Na ovome mjestu, u prirodnu jamu na vrhu brda „Kamenjak“ duboku četrdesetak metara, lokalni partizanski narodno-oslobodilački odbori, uz pomoć operativnih jedinica, dovode civile iz Polače i mučki ih bacaju u jamu. Na dnu jame nalaze se ostaci desetak ljudskih kostura.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Plan prokopa kanala Prosika, 18. st. (arhiva Borelli)

1. Ime i lokacija na karti: Kanal „Prosika“ (7)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: (1752. – 1770.) 1948. godine

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): civilna, hidromelioracijski objekt.

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Kanal je sačuvan u svome konačnom obliku nakon posljednjeg zahvata 1948.

godine. Dio bočnih zidova urušava se jer je izgrađen u suhozidu. Kameni jednolučni most na ušću kanala u Vransko jezero, srušen je prilikom proširenja kanala 1948 god. Na ušću kanala u more nalaze se ostaci „depožita“, posebne instalacije za izlov migratornih vrsta (jegulje i cipla) te šarana u mrijestu.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Presložiti suhozide na bočnim stranama kanala i ojačati ih vezivom od gašenog vapna. Uz istočni obod kanala izgraditi u tradicijskom slogu kameni podzidak radi zaštite od urušavanja i sigurnosti posjetitelja. Izgraditi kamene stepenice ispod mosta na novoj trasi magistrale i obnoviti kameni most na ušću kanala u Vransko jezero.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Ne predviđa se negativan utjecaj turizma ni najvećih frekvencija.

Monitoring program for the tourism impact

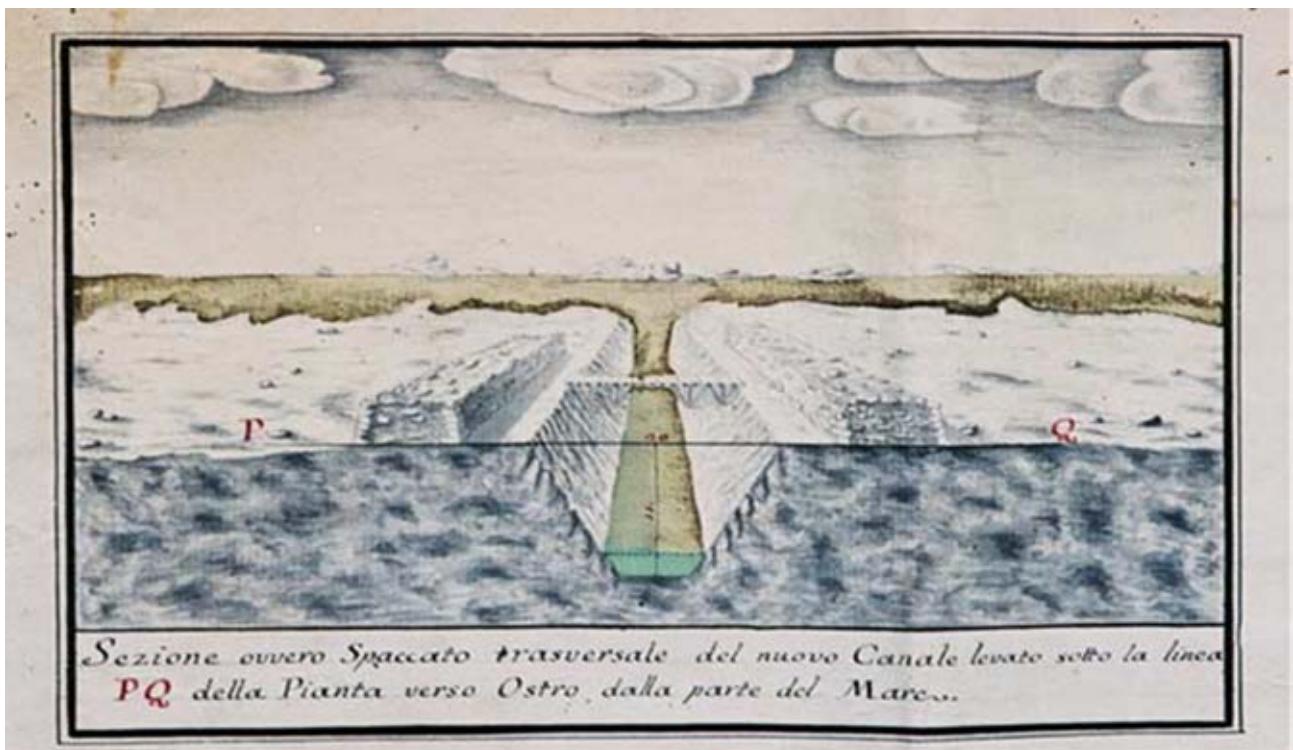
7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Franjo Borelli (1704-1762) sin kapetana Kninske tvrdave Bartula Borellija dobiva u posjed Vranski feud 1752 godine. Cijeli feud zatečen je u zarastao u močvaru i trnje i potpuno zapuštenom stanju. Novi gospodar uhvatio se vizionarskog posla uređenja i melioracije Vranskog polja u čemu je uz veliki vlastiti i trud svojih nasljednika u potpunosti uspio. Nakon prokopa kanala „Prosika“ 1770. godine razina Vranskog jezera spustila se jednokratno za 3 metra a veliki voden val ostavljao je trag na morskoj površini sve do Betine na susjednom Murteru. Istovremeno s prokopom kanala i nakon njega provodila se pod projektom i nadzorom najboljih inženjera melioracija Vranskog polja na sjeverozapadu. Nakon dovršetka radova nastupila je prava renesansa Vranskog feuda koji je bio primjer jednog modernog velikog i dobro upravljanog posjeda. Kanal je krajem 19. stoljeća radi nedovoljne propusnosti neznatno produbljen a konačni profil kanala širine 8 metara i pragom od 30 centimetara iznad mora postignut je 1948 godine. Prvotno je kanal bio znatno pliči i širok 4 metra. Ovaj kanal je inače prvi hidrotehnički zahvat.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Kanal Prosika – sadašnji izgled

Poprečni presjek kanala (arhiva Borelli)

Karta Vranskog feuda (arhiva Borelli), 18.st.

Liburnski grobni humak (tumulus), Babin škoj, oko 1700. god. pr. n. e.

1. Ime i lokacija na karti: Liburnski grobni humak (11)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: oko 1700. pr. n. e.

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): civilna, mjesto ukopa.

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Lokalitet je djelomično devastiran, grobni nalazi zajedno s kostima pokojnika razneseni su.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Ukloniti vegetaciju i označiti nalaz.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: na ovaj lokalitet dovoditi posjetitelje koji imaju odgovarajući senzibilitet za arheološke vrijednosti.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, događaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): U ovakve grobne humke „tumuluse“ na blagim uzvisinama Liburni su sahranjivali uglednije članove zajednice. Pokojnike bi se sahranjivalo u sjedećem bočnom položaju s pripadajućim nakitom. Grobnica je obložena i pokrivena ovećim kamenim pločama te zatrpana većom ili manjom količinom kamenja. Položaj i veličina kamene gomile govore o društvenom ugledu pokojnika

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Ostaci starohrvatskog naselja u „Njivicama“ 9.-15. st.

1. Ime i lokacija na karti: starohrvatsko selo „Baškonjani“ (10)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 9. – 15. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): civilna, naselje

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Na lokalitetu, uz sjeverni rub polja vidljivi su ostaci temelja, 80 – 100 stambenih jedinica. Sve nastambe za boravak ljudi i stoke građeni su u suhozidu i sačuvani su u ruševinama. Do sada su otkrivena dvije ostave za hranu „trap“ koje su zidane u krečnom malteru elipsastog tlocrta i sužene prema vrhu. Domaće pučanstvo spominje postojanje groblja s više nadgrobnih spomenika s ponekim natpisom.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Očistiti cijeli lokalitet od gustog raslinja te ga takvim održavati. Zatim konzervirati pojedinačne najzanimljivije nalaze.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Posjetiteljske grupe bi trebalo upućivati prema konzerviranim dijelovima, a uz rub cijelog naselja urediti poučnu stazu da se ne oštećuju ruševni dijelovi koje isto tako treba očuvati u izvornom stanju.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): U srednjovjekovnim spisima spominju se naselja Škorobić,

Ritičani i Baškonjani koja sistočne strane okružuju granice stare Vrane.

Obzirom da bi naselje Škorobić trebalo biti u blizini istoimenog izvora koji je sačuvao ime do danas, a da se većina autora slaže da bi starohrvatske Ritičane bile na položaju sadašnjih Radašinovaca gotovo bi se s sigurnošću na mjestu ovoga lokaliteta nalazili starohrvatski Baškonjani. Tome u prilog stoji i to da su starohrvatski Banjevci sačuvali do danas ime i lokaciju pa Baškonjane možemo locirati samo južnije od Škorobića i Ritičana. Selo Baškonjani je dakle bilo položeno uza sami rub plodnoga kraškog polja na kojemu je uz Blagu klimu i vodu moglo biti obilje uroda. Osim toga imalo je velike su i bogate pašnjake za stoku obilje pitke vode i svježe ribe kao dopunu u prehrani svoga stanovništva. Pred turskom najezdom, kao i okolna sela, potpuno je napušteno a za razliku od drugih nikada se u njega nije povratilo staro ili naselilo novo stanovništvo. Po predaji a i po spisima narod je prebjegao na otok Murter a u prilog tome govor i činjenica da se i danas, sva obradiva zemlja na sjevernoj obali jezera uključujući i ovu nalazi u vlasništvu stanovnika otoka Murtera. Sve do nedavno vlasnici su i obradivali svoje posjede.

Short description of historical circumstances, events
and persons related to the locality (when it is known)

Ostava za hranu („trap“)

Rimski kasnoantički refugij „Zamina“ u Vrani, 4. st.

1. Ime i lokacija na karti: „Zamina“ (Samograd – Vran Samograd) – (12)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 4. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): vojna i civilna. (utvrđeno naselje)

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Lokalitet je očuvan u ruševnom stanju. Obrambene zidine vidljive su od vrha brda na sjeveru te se spuštaju do podnožja brda s južne strane, čineći elipsu dužine oko tri kilometra. Na sjevernom pročelju očuvani su kameni klesanci dužine oko jednog metra i širine oko pola metra. Najbolje očuvani dijelovi nalaze se na vrhu brda. Na tome mjestu očuvani su i pomoćni objekti utvrde zidani u krečnom malteru, s nalazima fragmenta keramike i podnih mozaika. Nalazište je duže vrijeme devastirano nedopuštenim iskopavanjima i odnošenjem nalaza. Posebno su vidljiva oštećenja iz domovinskog rata jer je na najvrjednijem mjestu ukopan obrambeni bunker prve crte odbrane.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Obaviti opsežna arheološka istraživanja sjevernog pročelja i platoa brda. Konzervirati nalazište a dio nalaza prezentirati u okviru Parka prirode.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Poslije konzervacije ne bi bilo negativnih utjecaja posjećivanja. Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Na ovome lokalitetu nalazi se vrlo veliko utvrđeno naselje i pribježište „refugij“ opseg zidina iznosi oko 3 kilometra. U kasnoj antici lokalitet je dogradivan i pojačan te kao takav čini glavnu antičku obrambenu utvrdu u Vranskom bazenu koja je uz sličnu utvrdu na „Baku“ branila prolaz prema Vranskom jezeru i gustim naseljima u tome području.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Pogled na kasnoantički refugij, Zamina (Samograd)

Rimski kasnoantički refugij, Babin škoj

1. **Ime i lokacija na karti:** kasnoantički „refugij“ (11)

Name and location on the map

2. **Vrijeme nastanka:** 3. – 4. st.

Period of origin

3. **Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna):** vojna, civilna (utvrđeno naselje)

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. **Zatečeno stanje lokaliteta:** Lokalitet je sačuvan 25% od prvobitnog izgleda. Na istočnoj strani koja gleda na kopno vidljive su konture obrambenog zida i vezivni malter slabije kvalitete u dužini oko 300 metara. Zid je sačuvan u visini 20 – 130 centimetara, širok je 4 rimske stope i iznutra ojačan pojasmom podzida za 1 rimsku stopu. Sjeveroistočni potez dužine oko 600 metara sačuvan je u razini prvog i drugog reda klesanaca. Ostatci ovog dijela građeni su većim kamenim blokovima od ostatka. Moguće je da je razlog tome odbrana od valova za jačih bura. Na sjeveroistočnoj strani prema otvorenoj vodi zid se penje preko brda do južne obale. Na samom vrhu spaja se s starijom liburnskom fortifikacijom kružnog oblika, promjera oko 20 metara. Na sjevernoj padini očuvan je vanjski plašt zidina koji je služio za obranu strijelcima, a unutrašnji širi sloj je služio za prolaz i držanje položaja. S južne strane zid je očuvan do visine od pola metra i vraća se natrag do seoskog domaćinstva Baković, nedaleko od polazne točke. Na istočnoj strani zid je znatno uništen u svrhu sekundarne sirovine za dvije klačine i to u novije doba kojeg još pamti lokalno pučanstvo. Unaokolo zida po cijeloj dužini nalaze se fragmenti kasnoantičke keramike.

Condition of the locality at the time of study

5. **Prijedlog mjera zaštite:** Provesti istraživačke radove na nekoliko ciljanih točaka, izvršiti konzervaciju i djelomičnu rekonstrukciju fortifikacije, poglavito uz položaj Mletačke stražarnice i najočuvanijeg dijela na SZ strani. Bolje očuvane ulomke keramike obraditi i pohraniti u budućoj etnološkoj zbirci.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Veća frekvencija posjetitelja dovela bi do urušavanja zidina pa preporučujemo da se posjetitelji koncentriraju samo na konzervirane dijelove zida. U budućnosti bi trebalo računati na izgradnju staze za posjetitelje uz cijelu dužinu zida s unutarnje strane.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, događaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Fortifikacija je izgrađena u periodu kasne antike, vjerojatno u 4. stoljeću u vrijeme slabljenja carstva i sve češćih prodora s istoka. Ovaj „refugij“ je dio sistema više sličnih utvrda na užem prostoru a što govori o vrlo gustoj naseljenosti prostora u doba antike. Služio je kao pribježište i privremeno boravište lokalnog romaniziranog stanovništva i rimskih posjednika za vrijeme trajanja barbarskih invazija koje su bivale sve češće. Obzirom na veličinu prostora koju opasuju zidine, za pretpostaviti je da je unutar zidina bilo i stalnih nastambi premda ih ne možemo sa sigurnošću ubicirati. U svakom slučaju pribježište je služilo za znatno šire područje. Isti lokalitet su znatno ranije utvrdili i liburni a što je u dobroj mjeri sačuvano do današnjih dana. Ukoliko pogledamo strateški razmještaj utvrde prema drugim sličnim na Zamini i Baku a poglavito s onim na brdu Osridak nameće se potreba istraživanja logičke mogućnosti da su utvrde položene uz antičku cestu od mora prema Aseriji. Trasa ove ceste poznata je od Biba do Aserije a njezin nastavak prema mogućoj antičkoj luki na poziciji Pirovačkog zaljeva ostaje kao izazov za istraživanje.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Ostaci romaničke crkve Sv. Marije u Zablaću (Crkvine)

1. Ime i lokacija na karti: Sveta Marija u Zablaću, Crkvine – (13)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 11. – 12. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): župna crkva

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Lokalitet je sačuvan u obrisima temelja izgrađenih od bijelog klesanog vapnenca te dijela apside s vidljivim ostatkom polu loptastog svoda. Unaokolo temelja nalazi se podosta rasutog uglavnog klesanog kamena koji je pripadao svetištu. Lokalitet je zarastao u gusto raslinje koje dodatno ugrožava ostatke arhitektonskih ulomaka. Na samom lokalitetu i u neposrednoj blizini vidljivi su dijelovi zida te ulomci keramike, mozaika i „tegula“ koji su pripadali rimskoj vili rustici koja se ranije nalazila na istome mjestu. Na ovom lokalitetu do sada su nađeni vrijedni predmeti iz rimskog razdoblja: (keramička čaša, brončani projektil, keramička kutljača i keramički kipić božice Kibele prastarog božanstva zemlje. Ostaci se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zadru.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Potrebno je provesti opsežna arheološka istraživanja, konzervaciju i djelomičnu rekonstrukciju tlocrta građevine. Nalaze pohraniti u etnološkoj zbirci u Parku.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Objekt nije pogodan za turističku prezentaciju prije uređenja. Poslije konzervacije ne bi bilo negativnih utjecaja turizma većih frekvencija.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): U spisima prije 16. stoljeća u blizini ovoga lokaliteta spominje se starohrvatsko selo Zablaće. U 16. stoljeću uz Zablaće spominje se po prvi put i Pakoštane, da bi nedugo zatim nestao naziv Zablaća a do danas se sačuvao samo Pakoštane. Uz poznato nedaleko šibensko Zablaće koje se isto tako nalazi s južne strane tamošnjeg blata nameće se zaključak da su stari Hrvati pri određivanju imena naselja imali kontinentalnu orijentaciju, od kopna prema moru. Sveta Marija je dakle župna crkva župe Zablaće koja je ujedno i sjedište starohrvatske podžupanije Zablatske.

Short description of historical circumstances, events and persons related to the locality (when it is known)

Paleontološki nalazi

Ostaci ljudskog kostura iz neolitika (Baldina jama, Donji Bakovići)

Lokacija na karti – (14)

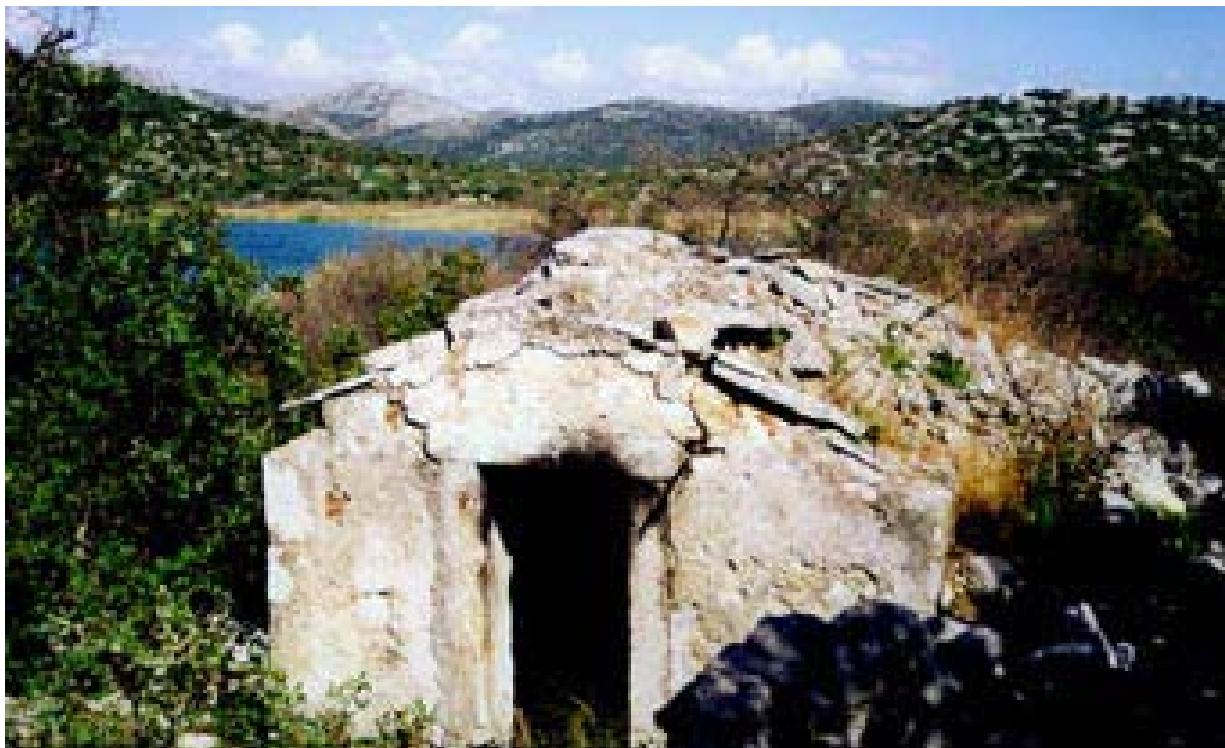
Speleološkom lokalitet „Baldina jama“ nalazi se u zaseoku Donji Bakovići u Banjevcima dvadesetak metara od biciklističke staze koja vodi na vidikovac „Kamenjak“. Spilja se sastoji od lako pristupačnog prvog dijela iz kojeg se nakon 30 metara spušta uskim okomitim otvorom u dvoranu dužine 25 i prosječne širine 5 metara. Špilja obiluje mnoštvom lijepih i velikih stalagmita, a zidovi špilje su zasigani.

Na ravnom dijelu završne dvorane otkriven je dio ljudskog kostura koji je prekriven debelom sigastom korom. Po debljini naslage okamine može se predpostaviti da je kostur star oko 6000 godina. Pokojnik se vjerojatno spustio u spilju i nije se uspio vratiti natrag kroz vertikalni ulaz pa je tako preminuo i ostao u spilji.

Ukupna dužina špiljskog kanala je 60 metara, a dubina 30 metara. Spilju ne bi trebalo uređivati za posjećivanje radi toga što bi uređenje zahtjevalo velike zahvate i oštećenja, a i radi uskih prolaza.

Preporučuje se postavljanje panoa s osnovnim informacijama i fotografijama na samom ulazu u spilju i na vidikovcu Kamenjak radi informacije posjetiteljima o važnoj zanimljivosti na tom području.

Etnografska baština – graditeljstvo

Borellijeva ribarska kućica, 18. st. (Jugovir)

1. Ime i lokacija na karti: Borellijeva ribarska kućica na Jugoviru (Vransko jezero“ (8)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 18. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): civilna, gospodarski objekt

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Kućica je u zapuštenom stanju, znatno urušenog pokrova i oštećene statike zidova.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Provesti restauraciju objekta u izvornom obliku i vratiti mu izvornu funkciju.

Urediti poučnu stazu za pješake i bicikliste od lučice prosika uz jezero do postojeće staze prema Banjevačkom polju.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Ne očekuje se negativan utjecaj turizma na objekt.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Nakon dodjele Vranskog feuda veleposjednik Franjo Borelli osim izgradnje melioracijskog sustava gradi i drugu infrastrukturu za upravljanje posjedom. Podiže nekoliko vodenica na vodotocima od najjačeg izvora Kakma prema Vranskom jezeru koje nisu obuhvaćene ovim popisom. Ribarska kućica na Jugoviru jedan je od nekoliko sličnih objekata koji su imali funkciju skloništa i boravišta za čuvarsku službu. Kućica na Jugoviru služila je za kontrolu izlova jegulje koja na ovom mjestu, u najvećoj mjeri, podzemnim propustom migrira prema Jadranskom moru i natrag. Hrvatski naziv „Jugovir“ etimološka je izvedenica koja najzornije ilustrira hidrografske fenomen na koji se odnosi. Na ovome mjestu naime za vrijeme Juga, a radi podizanja morske razine izvire more prema jezeru, a tada se i najviše jegulja uputi tim podzemnim tokom prema moru. Lokalno stanovništvo ih upravo tada tradicionalno dolazi loviti a to je i razlog podizanja ribarske kućice na ovom mjestu.

Short description of historical circumstances, events
and persons related to the locality (when it is known)

Tradicionalna bunja 19.- 20 st. (Modrave)

1. Ime i lokacija na karti: Tradicionalna bunja

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 19.- 20. stoljeće

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): Civilna, poljska kućica.

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Lokalitet je sačuvan u izvornom obliku bez vidljivih oštećenja. Izgrađena je od priklesanog kamena iz okoliša s uskim ulazom zaštićenim od bure i od juga.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Objekat je potrebno označiti kao kulturno dobro.

Suggestion of protection measures

6. Program monitoringa utjecaja turizma: Ne očekuje se negativni utjecaj posjećivanja manjih grupa.

Monitoring program for the tourism impact

7. Kratak opis povijesnih okolnosti, dogadaja

i osoba povezanih sa lokalitetom (ako je poznato): Bunja je arhetip tradicionalnih kamenih poljskih kućica koje se grade na kamenitim terenima u dalmatinskom i istarskom priobalju u maslinicima i vinogradima udaljenijim od naselja. U ovom slučaju bunja izgrađena u „Modravama“ prekomorskom posjedu Murterina i Betinjana kojima je služila za zaklonište od iznenadnog nevremena ili prenoćište za kratko vrijeme kako ne bi morali svakodnevno pješaćiti natrag do mora i zatim veslali gajetama do svojih naselja na otoku. Poslužile bi i pastirima koje bi nevrijeme zateklo uz stada. Za nam je poznato desetak ovakvih građevina, a njihova funkcija je prestala tek prije dvadesetak godina, premda bi i danas poslužila putniku namjerniku ili posjetitelju Parka prirode koji bi se zaputio u istraživanje udaljenijih i manje pristupačnih dijelova.

Mlin uz cestu

1. Ime i lokacija na karti: Mlin uz cestu (18)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: početak 20 stoljeća.

Period of origin

3. Zatečeno stanje lokaliteta: Sačuvana je osnovna gradevinska konstrukcija, dok je unutarnji namještaj znatno devastiran. Sačuvana su i tri mlinska kola dok je drvena oprema uništena. Kanal kojim je doticala voda za pogon mlinskog kola nedavno je također devastirana.

Condition of the locality at the time of study

4. Prijedlog mjera zaštite: Zatvoriti mlin i zaustaviti daljnje propadanje. S vremenom obnoviti unutarnje postrojenje i konzervirati ga.

Suggestion of protection measures

5. Prijedlog korištenja u turističke svrhe: Obzirom da je mlin lociran uz samu posjetiteljsku rutu na samom rubu ornitološkog rezervata koji je temeljni fenomen Parka prirode nameće se nužda njegovog uvrštenja u programe obilaska, dakako poslije potpunog uređenja.

Suggestion for touristic use

Rogića mlin u Vrani

1. Ime i lokacija na karti: Rogića mlin (19)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: početak 20 stoljeća

Period of origin

3. Zatečeno stanje lokaliteta: Mlin je u potpuno ruševnom stanju, bez krova i unutarnjeg namještaja.

Condition of the locality at the time of study

4. Prijedlog mjera zaštite: Obnoviti kroviste i izvršiti unutarnje funkcionalno uredenje mlinskog postrojenja.

Svratiti vodotok potoka Škorobić u bivše korito koje je još sačuvano.

Suggestion of protection measures

5. Prijedlog korištenja u turističke svrhe: Obzirom da se nalazi uz samu turističku stazu i to na njezinom samom početku, objekt treba označiti i uvrstiti u redovite programe obilaska Parka. Brašno dobiveno u mlinu bilo bi zgodno koristiti u pripremanju autohtonih jela. Mlin bi trebalo koristiti u dogовору s nasljednicima iz obitelji Rogić tako da jedan od članova preuzme brigu o radu i održavanju mlinice uz određenu nadoknadu.

Suggestion for touristic use

Ribarska kućica Crkvine

1. **Ime i lokacija na karti: ribarska kućica „Crkvine“ (15)**

Name and location on the map

2. **Vrijeme nastanka: 1950. god.**

Period of origin

3. **Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): civilna, služila je za boravak ribarske i čuvarske službe na jezeru, za pripremanje hrane, zaklon od nevremena i noćenje.**

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. **Zatečeno stanje lokaliteta: Kućica je obnovljena u izvornom stilu s kamenim kaminom, opremljena je drvenim namještajem i priključcima na vodovod i električnu mrežu.**

Condition of the locality at the time of study

5. **Prijedlog korištenja u turističke svrhe: Kućica bi mogla poslužiti za pripremanje autohtonih jela ovog podneblja poglavito ribe iz Vranskog jezera i to za organizirane skupine gostiju.**

Suggestion for touristic use

Ribarska kućica „Živača“

1. Ime i lokacija na karti: ribarska kućica „Živača“ –(16)

Name and location on the map

2. Vrijeme nastanka: 1950. god.

Period of origin

3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): Ribarska kućica, služila je za boravak ribarske i čuvarske službe.

Na ovoj lokaciji PK „Vrana“ koja je u to vrijeme upravljala jezerom, postavila je kavezno ribogojilište za pštorebe tržišta i podmladivanje ribljeg fonda u jezeru. Osim toga u zimskom razdoblju na toj lokaciji se izlovljavaao cipal koji se koncentriira oko izvora Živača radi temperaturne razlike. U kućici je bio organiziran stalni boravak ribočuvara i njegove obitelji.

Purpose of the object (sacral, military, civil)

4. Zatečeno stanje lokaliteta: Obnovljena je unutrašnjost objekta i fugirani vanjski zidovi.

Condition of the locality at the time of study

5. Prijedlog mjera zaštite: Obnoviti krovnu konstrukciju i zamjeniti sadašnji pokrov tradicionalnom kupom kanalicom ili trskom. Kućici je potrebno dozidati manju prostoriju za potrebe sanitarnog čvora i ostave. Sve prozore i vrata urediti u tradicijskom stilu, urediti kamin i unutarnji namještaj u istom stilu.

6. Prijedlog korištenja u turističke svrhe: Kućica bi mogla poslužiti kao okrijepnica za bicikliste, šetače i ribiče. Ponuda bi trebala sadržavati isključivo gastronomsku ponudu ovog podneblja.

Suggestion for touristic use

Ribarska lučica „Prosika“

- 1. Ime i lokacija na karti: Ribarska lučica „Prosika“ (17)**

Name and location on the map

- 2. Vrijeme nastanka: 19. i 20. stoljeće.**

Period of origin

- 3. Namjena objekta (sakralna, vojna, civilna): civilna, ribarska lučica i ribarska kućica za potrebe ribarske i čuvarske službe na jezeru.**

Purpose of the object (sacral, military, civil)

- 4. Zatečeno stanje lokaliteta: Lučica se sastoji od glavnog mola koji je izgrađen u doba Austrije i srednjeg mula koji je nastao kasnije u 20. stoljeću i koji je dosta lošije gradnje. Cijela lučica je nedavno obnovljena u tradicionalnim materijalima uglavnom od kamena koji se urušio u jezero.**

Condition of the locality at the time of study

- 5. Prijedlog mjera zaštite: Po istom uzorku trebalo bi nastaviti obzidom trećeg mula koji služi kao lukobran. Ribarsku kućicu neznatno produžiti, vratiti krov na dvije vode i pokriti kanalicom ili kamenim pločama. Unutrašnjost restaurirati u tradicijskom stilu u svrhu autohtone ugostiteljske ponude.**

Suggestion of protection measures

Etnografska baština – običaji

KUD „Bezdan“ Pirovac

Pastirica Marta – Banjevci

Pastirica iz Vrane

Djevojčica uz stado – Banjevci

Izlazak na ispašu – ornitološki rezervat

Žene iz Banjevaca na putu kući

Povratak iz polja – Drage

Posljednji orači – Pakoštane

Povratak s njive Pakoštane

Koze u slobodnoj ispaši – vidikovac

Pčele na proljetnoj ispaši rascvjetale kadulje

Kultivirani krajolik

Prosika

Radašinovci – pogled s vidikovca

Modrave

Modrave iz zraka

Geomorfološka obilježja

Brdo Orljak

Brdo Bakrač

Kanjon Mednjača

Zapis u kamenu - Kamenjak

Znamenite povijesne osobe

Franjo Vranjanin – Eleonora Aragonska, Palermo

Franjo Vranjanin (Francesko Laurana), Zadar ili Vrana, 1420./25. – Avignon? 1502.

Poznati renesansni majstor porijeklom iz Zadra ili Vrane djeluje na području Italije i Francuske.

U Italiji radi na kapitalnim djelima zajedno s drugim poznatim majstорима као Pietrom di Milanom, Paolom Romanom i drugima. Pripisuju mu se sa sigurnošću reljefi na slavoluku Alfonsa Aragonског u Napulju. U Urbinu portretira vojvodske par, 1459. – 60., a kasnije odlazi u Francusku na dvor Renea Anžuvinskog gdje izrađuje medaljone. Vraća se u Italiju 1460 te izrađuje niz Bogorodica s djetetom na Siciliji u Palermu i Notu. Godine 1474. u Napulju započinje čuvenu seriju poprsja Aragonских princeza. Godine 1477. opet odlazi u Francusku gdje radi niz djela u Marseilleu i Avignonu.

Po stilskim karakteristikama Franjo Vranjanin je razvio osebujan rukopis zahvaljujući iskustvima iz domovine te utjecajima raznih majstora s kojima je radio zajedničke narudžbe. Vrhunac njegovog kiparskog umijeća su mramorna poprsja Eleonore i Beatrice Aragonske, Battista Sforce i Isabele Aragonske, koja se odlikuju nenađmašnom čistoćom volumena i diskretno naglašenim osobnim crtama.

Lucijan Vranjanin – detalj Vojvodske palače u Urbinu

Lucijan Vranjanin (Luciano Laurana), Zadar ili Vrana, 1420./25. – Pesaro 1479.

Renesansni graditelj i arhitekt, osnovnu naobrazbu stječe u očevoj radionici u Zadru odakle potječe i utjecaj Jurja Dalmatinca s kojim je njegov otac neko vrijeme radio na Šibenskoj katedrali. Zajedno s bratom Franjom pripisuje mu se arhitektonska koncepcija slavoluka na Castel Nuovo u Napulju 1450. – 55. po uzoru na slavoluk Sergijevaca u Puli i Zlatnih vrata Dioklecijanove palače u Splitu a na istom osnovu i portal Arsenala u Veneciji. Svojim razvijenim renesansnim stilom daje pečate mnogim vojvodskim palačama i kućama u Urbinu, Riminiju, Napulju, Pesari i Senigalliji. Okušao se i u slikanju gradskih veduta u racionalnoj perspektivi na kojima je ostavio i potpise na slavenskom jeziku. Veći broj autora pripisuje mu i slike idealnih renesansnih gradova koje se nalaze u galerijama u Baltimoreu i Berlinu. Opus Lucijana Vranjanina čini nužnu sponu između rane renesanse Brunelleschija i razvijene visoke renesanse.

U svojem najznačajnijem djelu, vojvodskoj palači u Urbinu pretvara jednostavnu pravokutnu shemu firentinskih palača u složeni prostorni i funkcionalni organizam „grada u obliku palače“ što je prvi nagovještaj budućeg razvoja te vrste arhitekture. Njegove slike idealnih gradova prostranih trgova, pravokutnog rastera ulica, renesansnih hramova i palača stvaraju prve vizije novovjekovnoga grada i malu antologiju tipova pročelja koja kasnije prepoznajemo u djelima mnogih glasovitih renesansnih arhitekata. Doprinos Lucijana Vranjanina i njegov utjecaj na razvoj arhitekture i slikarstva renesanse nije ništa manji od glasovitog Bramantea.

Ivan Paližna i Petar Berislavić – Vranski priori

Petar Berislavić, Trogir 1475. – Vražja gora kraj Korenice 20. 05. 1520., ban hrvatski i prior vranski, kraljevski tajnik, kraljevski rizničar i biskup vesprimski; istaknuo se u bitkama protiv turaka, 16. 08. 1513. teško porazio turke kod Dubice radi čega je za počast imenovan priorom vranskim i županom dubičkim. Sve prihode koje je dobivao s prava ovih naslova kao i prihode s vlastitih imanja upotrijebio je za obranu Hrvatske. Pokušavao organizirati Europsku koaliciju protiv Turaka ali za to još nije bilo sluha. Jedinu skromnu pomoć dobio je od pape Leona X. Od 1515. do 1520. godine uspijevao braniti Jajce koje je bilo ključ odbrane Slavonije i Ugarske. U svojem djelovanju nije dobio očekivanu potporu ni dvora ni plemstva. Poginu je hrabro u turskoj zasjedi na Vražjoj gori kod Korenice 20. svibnja, 1520. godine.

Njegovo ime nose mnoge ulice u Hrvatskoj a po njemu je imenovan i patrolni gliser Parka prirode Vransko jezero.

Ivan Paližna, (... – 1391.), ban hrvatski i prior vranski. Već 1370. god. postaje podprior vranski, za priora je postavljen 1378. godine, a za bana Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog 1386. do smrti 1391. godine. Nakon smrti ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika Anžuvinca 11. rujna 1382. godine i njegovog uspješnog 40-godišnjeg kraljevanja, na vlast po njegovoj oporuci dolazi njegova starija maloljetna kćer Marija. U državi vrlo skoro dolazi do rasula jer stvarnu vlast obnaša Ludovikova žena Elizabeta Kotromanić, inače sestra bosanskog kralja Tvrtka Kotromanića. Ovako dvovlašće u kojemu isprave jedan put potpisuje kraljica Marija a drugi put Elizabeta ili pak njihov savjetnik Nikola Gorjanski, objeručke koristi razuzdano plemstvo širom države. Paližna se u takvim okolnostima stavlja na stranu protiv stare kraljice koja ga 1383. smjenjuje s položaja priora vranskog. Paližna se već prije sklonio u Bosnu kod kralja Tvrtka. Vraća se u Hrvatsku i progoni obje kraljice koje nalaze spas i zaštitu u utvrđenom Novigradu. Drži se među povjesničarima da je Paližna na vrijeme pogubio Ugarsko-hrvatske kraljice uspio bi s naumom ujedinjenja hrvatskih zemalja pod krunu moćnog bosanskog kralja hrvatske krvi, Tvrtka Kotromanića.

Tvrđava Vrana – sjedište priora Vranskih, 10. st.

U slučaju takvog razvoja događaja hrvatska povijest bi bila bitno drukčije ispisana. Spominje se i da je Paližna vodio jedno krilo kršćanske vojske u bitci na Kosovom polju 15. lipnja, 1389. godine, drugo krilo Vlatko Hranić iz Bosne a treće Vuk Branković iz Srbije. Izvori spominju da su u Parizu zvonila zvona crkve Notre Dame na vijest koja je stigla od kralja Tvrtka da je bitka dobivena. Vijest o gubitku bitke proširila se iz Srbije nekoliko godina kasnije. Što god se dogodilo toga dana na Kosovu polju, Hrvatska i Bosanska vojska vratile su se neporažene. Poznato je da je srpski knez Lazar Hrebljanović izgubio život u toj bitci, da li izdajom Vuka Brankovića ili nekako drukčije teško je prosuditi jer srpski izvori ostaju samo na usmenim i epskim predajama.

Jusuf-paša Mašković (Vrana 1606. – Carigrad 1646.), kapudan-paša (admiral flote turske ratne mornarice).

Drugi Hrvat na tako visokom položaju na turskom dvoru, dvjestotinjak godina ranije (1487. – 88.), titulu kapudan-paše nosio je Ahmed-paša Hercegović najmlađi sin herceg Stjepana Vukčića Kosače.

Uspon Jusufa Maškovića, nadarenog mladića seljačkoga podrijetla s periferije carstva, uz mnoge slične njemu, najbolje ilustrira neograničene mogućnosti koje je svojim podanicima omogućavao socijalni i državni ustroj turskog carstva. Svakome se otvarala mogućnost da svojim talentima i sposobnostima u toj silnoj carevini dođe do najvećih položaja i bogatstva, a što je zasigurno jedan od najvažnijih razloga tako dugog trajanja carstva. Mašković je svoj uspon započeo s mjesta konjušara Ibrahim-bega Bećiragića u Nadinu. Zapisi kažu da je bio bistar i otresit momak ali tako siromašan da mu je jedna baba u Nadinu vidjevši ga bosa darovala opanke, (što joj Mašković kasnije nije zaboravio poslavši joj dar od 500 cekina). Prateći svoga gospodara na jednom putovanju u Sarajevo, svojom oštromnošću i okretnošću zapade za oko jednom visokom činovniku s Porte koji ga povede sobom u Istambul.

Plan grada Kandije (krajem 18. st.)

Kao prvi posao zapade ga biti drvosječa pa vodonoša u sarajskoj bašti. U to doba vladao je sultan Murat IV koji po turskom dvorskem običaju po stupanju na prijestolje dade pogubiti svu svoju braću i strićeve poštujevši samo sugranutog brata Ibrahima, ili za to što ga držaše bezopasnim ili da ne utre lozu, jer on sam nije imao potomstva. Ipak iz opreza zatoči ga u jednoj sarajskoj kuli.

Tu se Ibrahim sprijatelji s baštovanom i vodonošom Maškovićem koji mu je prenosio što se događa izvan zidina i bijaše mu jedinim prozom u svijet. Muratovom smrti 1640. godine Ibrahim se ustoliči za sultana i ne zaboravljujući staro prijateljstvo pozove Maškovića na dvor, obdari ga bogato i oženi s mlađom dvogodišnjom sultanijom. 1643. godine postavlja ga za siliktar-pašu (mačonošu i državnog tajnika), na što je Mašković uzvratio neograničenom lojalnosti pomogavši novome sultanu da izbjegne državne udare i učvrsti vlast. Maškovićevom afirmacijom otvoren je put uspona dalmatinskim begovima. Zabilježen je trijumfalni odlazak Durak-bega iz Vrane u Carigrad 1644. godine s velikim i skupocjenim darovima Maškoviću. Tom prigodom Mašković ovlašćuje Durak-bega da izgradi velebni han u Vrani za 3000 putnika, i za to mu isplati svotu od 16.000 reala.

Godine 1644. Sultan imenuje svoga miljenika kapudan-pašom a kasnije vrhovnim zapovjednikom ukupne vojske. Da bi pokazao svoju moć i doprinio veličini carstva, Mašković gradi do tada neviđenu flotu u Bosporu i kreće, u maju 1645. god. s 60.000 ratnika u osvajanje Kandije (Krete).

Sultan zatvori Mletačkog poslanika i navijesti rat Veneciji. Uskoro, pod jakom opsadom, Mašković prisili mletačku posadu na predaju uz vrlo časne uvjete, koje je i vjerno održao te bogato obdari znatnije i hrabrije branioce Krete. Mletački povjesničari visoko uznose viteštvu, velikodušnost i humanost Maškovićevu koju do tada nisu pokazivale ni kršćanske vojske. Upravo radi toga njegovi takmaci na Porti navalije kod Sultana objedama na Maškovića tvrdeći da ovaj štiti kršćane. Sultan ga odmah pozove na dvor i dade ga pogubiti. Mašković je istoga dana zadavljen tatarskim lukom, a Sultan se nakon patološkog nastupa bijesa pokaja, ali kasno, presuda je već bila izvršena i već su ga iznosili mrtva. Nakon smrti Maškovićeve razbukta se rat u Maškovićevoj rodnoj Dalmaciji i Turska kao prokletsvom izgubi i Maškovića i njegov zavičaj za sva vremena. Poslije odlaska turaka uništen je svaki trag turske arhitekture u Dalmaciji izuzev Maškovića hana o kojem se i danas s respektom govori. Venecija koja je porušila sve utvrde i džamije na novoosvojenom području, poštujela je Maškovića han najvjerojatnije radi njegovih zasluga pri kapitulaciji Krete. Da Mašković nije postupio tako časno na Kreti, Europska bi kultura bila siromašnija za velika djela znamenitog baroknog slikara El Greca koji s Krete u zbijegu završi u Španjolskoj.

kkkk

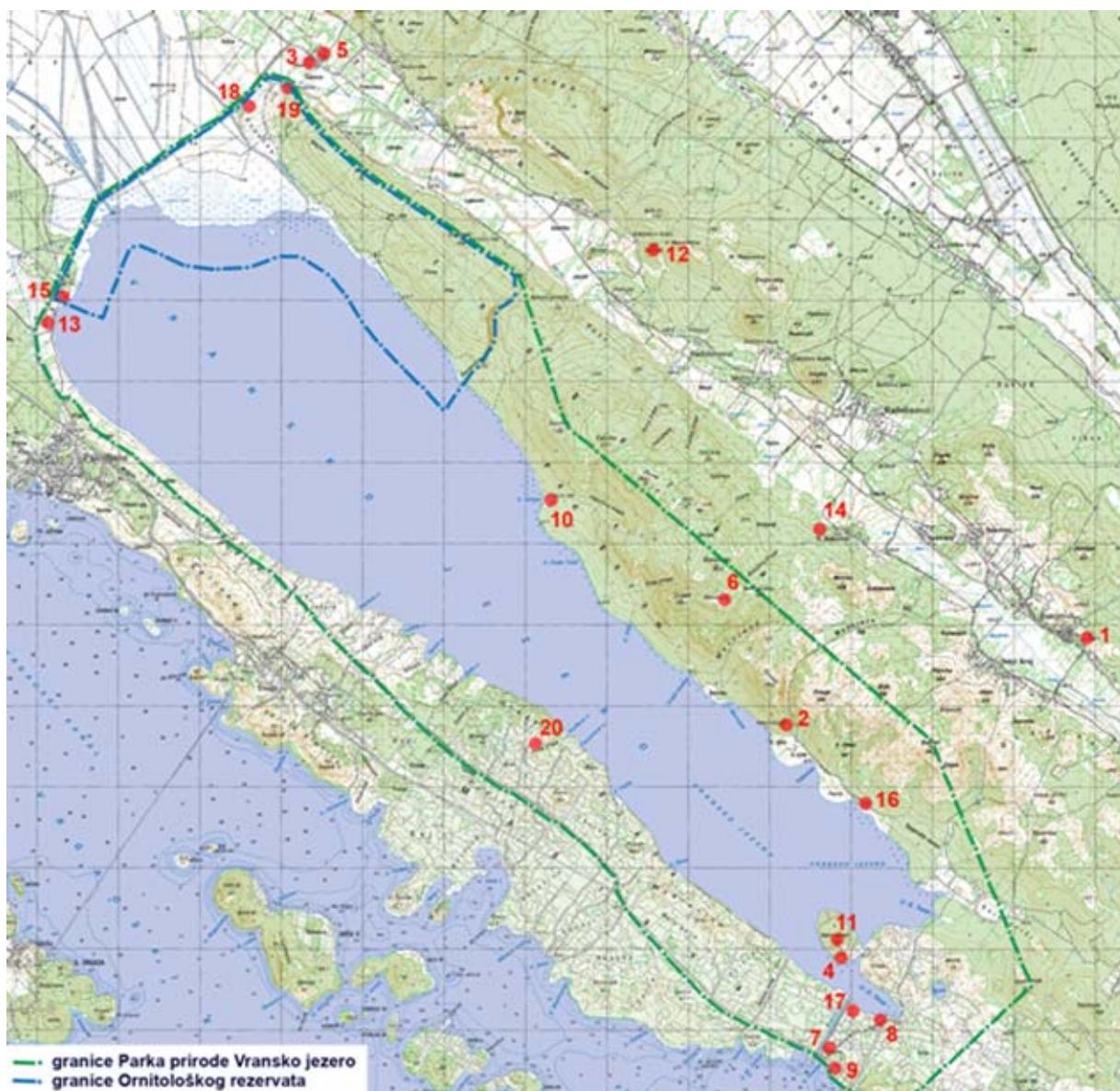
Izvori podataka:

- Batović, Šime: „Problemi prapovijesti na području Vrane i Biograda“, Radovi inst. JAZU
- Desnica, Boško: „Stojan Janković i uskočka Dalmacija“
- Grgić, Marijan: „Benediktinski samostan u Vrani“, Radovi inst. JAZU
- Gušić, Branimir: „Starohrvatsko naseljavanje Ravnih kotara“, Radovi inst. JAZU
- Ilakovac, Boris: „Vranska regija u Rimsko doba“, Radovi isnt. JAZU
- Kolanović, Josip: „Vrana i templari“, Radovi inst. JAZU
- Peričić, Eduard: „Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić“, Radovi inst. JAZU
- Peričić, Šime: „Vranski feud i obitelj Borelli“, Radovi ins. JAZU
- Petricioli, Ivo: „Han Jusufa Maškovića“, Radovi instit. JAZU
- Petricioli, Ivo, Klaić, Nada, Kolumbić, Nikica: „Zadar u Srednjem vijeku“, NZMK
- Traljić, Seid M.: „Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine“, Radovi inst. JAZU
- Hrvatska enciklopedija, HLZ
- Hrvatski leksikon, Leksikon d. o. o.
- Pomorska enciklopedija, JLZ
- Državni arhiv u Zadru (Borellijevi spisi i karte)
- Gojko Pintur, Park prirode „Vransko jezero“
- Tonći Rađa, Snježana Vujčić-Karlo, Biospeleološka istraživanja Parka prirode „Vransko jezero“

Fotografije: Foto arhiv Parka prirode „Vransko jezero“,

autori fotografija: Gojko Pintur, Otto foto, Dinko Denona, Vlatka Dumbović, Kristina Brnin, Snježana Vujčić-Karlo, Dario Rogić, Valentina Peterko, Ivica Prtenjača

Legenda:

- 1) Crkva Sv. Ivan, Banjevci, 11.st
- 2) Antička kula i Srednjevjekovna kula „Osridak“
- 3) Maškovića Han
- 4) Mletačka pogranična stražarnica Babin Škoj
- 5) Stari grad Vrana
- 6) Kapelica Svih Svetih, Vidikovac Kamenjak
- 7) Kanal Prosika
- 8) Ribarska kućica 18.st. (Jugovir)
- 9) Mletačka pogranična stražarnica (Uvala Prosika)
- 10) Ostaci Hrvatskog naselja
- 11) Liburnski grobni humak (tumulus) / Rimski refugij Babin Škoj
- 12) Rimski kasnoantički refugij „Zamina“ u Vrani
- 13) Ostaci romaničke crkve Sv. Marije u Zablaću (Crkvine)
- 14) Baldina jama, Donji Bakovići
- 15) Ribarska kućica Crkvine
- 16) Ribarska kućica Živača
- 17) Ribarska kućica i lučica Prosika
- 18) Stari mlin uz cestu
- 19) Stari mlin kod crkve Svetе Nediljice
- 20) Bunja, poljska kućica (Modrave)

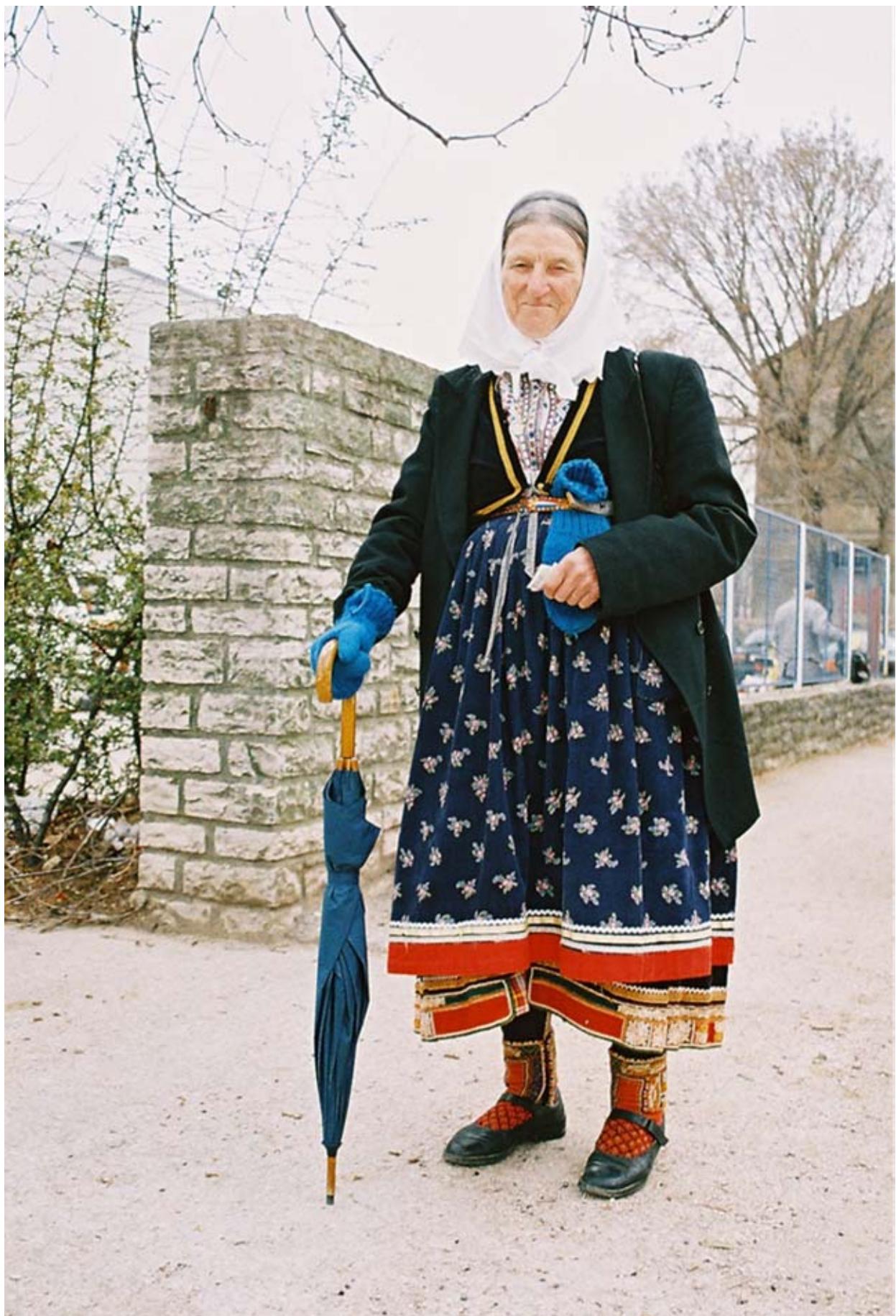
Sadržaj:

<i>Kultурно-повјесна бањина</i>	2
<i>Crkva Sv. Ivan, Banjevci, 11. st.</i>	2
<i>Kasnoantička kula „Osridak“</i>	3
<i>Mletačka kula „Osridak“</i>	4
<i>Maškovića Han, 17. st.</i>	5
<i>Arheološki lokalitet Babin škoj, od 3. tisućljeća do 16. st.</i>	6
<i>Mletačka pogranična stražarnica Babin škoj</i>	7
<i>Mletačka pogranična stražarnica, uvala Prosika</i>	8
<i>Stari grad Vrana, 10. – 16. st.</i>	9
<i>Utvrda „Kličevica“</i>	11
<i>Kapelica Svih Svetih, vidikovac Kamenjak</i>	13
<i>Plan prokopa kanala Prosika, 18. st. (arhiva Borelli)</i>	14
<i>Liburnski grobni humak (tumulus), Babin škoj, oko 1700. god. pr. n. e.</i>	16
<i>Ostaci starohrvatskog naselja u „Njivicama“ 9.-15. st.</i>	17
<i>Rimski kasnoantički refugij „Zamina“ u Vrani, 4. st.</i>	19
<i>Rimski kasnoantički refugij, Babin škoj</i>	21
<i>Ostaci romaničke crkve Sv. Marije u Zablaću (Crkvine)</i>	23
<i>Paleontološki nalazi</i>	24
<i>Ostaci ljudskog kostura iz neolitika (Baldina jama, Donji Bakovići)</i>	24
<i>Etnografska baњina – graditeljstvo</i>	25
<i>Borellijeva ribarska kućica, 18. st. (Jugovir)</i>	25
<i>Tradicionalna bunja 19.- 20 st. (Modrave)</i>	26
<i>Mlin uz cestu</i>	27
<i>Rogića mlin u Vrani</i>	28
<i>Ribarska kućica Crkvine</i>	29
<i>Ribarska kućica „Živača“</i>	30
<i>Ribarska lučica „Prosika“</i>	31
<i>Etnografska baњina – običaji</i>	32
<i>Kultivirani krajolik</i>	36
<i>Geomorfološka obilježja</i>	38
<i>Znamenite povijesne osobe</i>	40
<i>Franjo Vranjanin</i>	40
<i>Lucijan Vranjanin</i>	41
<i>Ivan Paližna i Petar Berislavić – Vranski priori</i>	42
<i>Jusuf-paša Mašković</i>	43
<i>Izvori podataka</i>	48
<i>Legenda</i>	49

VRANJANIN

Obitelj Vranjanin vodi podrijetlo iz Vrane kod Biograda. Po doseljavanju u Senj, gdje su služili kao časnici u senjskoj vojnoj posadi, bili su promaknuti u plemicé i vitezove. Povelju o dodjeli plemstva i grba od kralja Ferdinanda II. dobili su godine 1627., Luka Vranjanin i njegova braća. Luka Vranjanin bio je prokulab tvrđave Otočac. Luka Vranjanin mlađi godine 1728. promaknut je u stalež carskog viteza s pravom na proširenje grba. Članovi ove obitelji bili su upisani u patricijat grada Senja.

Žena u bukovačkoj narodnoj nošnji